

REDACTIE RENUS
Geregracht 50
2311 PB LEIDEN

DRUKWERK

PTT Post

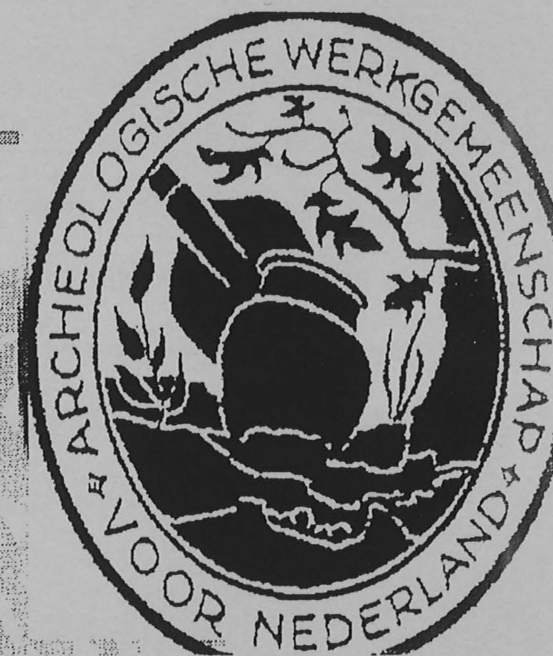
Port betaald

Port payé

Pays-Bas

RENUS

Mededelingen van de AWN

AWN - afdeling Rijnstreek
GEREGRACHT 50
2311 PB LEIDEN.

2002 - NUMMER 2

- Uitnodiging ALV 2002
- Notulen ALV 2001
- Jaarverslagen
- Grafzerk c.a. Sassenheim

Renus is een uitgave van de afdeling Rijnstreek van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (A.W.N.) en verschijnt tenminste tweemaal per jaar. Oplage ca. 200 stuks. Redactie: P.J.M. de Baar.

Gegevens uit *Renus* mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit *Renus* werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft, waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-5764072
Leo den Hollander, Coornhertstraat 55, 2332 AP Leiden, tel. 071-5312172
Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 GR Alphen a/d Rijn, tel. 0172-494986
Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met de opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, dan kunt u bij bovengenoemde personen vernemen welke projecten in uitvoering zijn of binnenkort zullen komen en voor de preciese gegevens over plaats en tijd. Met nadruk wordt erop gewezen, dat ervaring absoluut niet vereist is.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Geregracht 50 te Leiden, elke maandag (behoudens als er een feestdag of lezing is).

Opgave nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij het Bureau AWN, Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam. Het basislidmaatschap kost € 36,50 per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Westerheem*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

UITNODIGING VOOR HET BIJWONEN VAN DE ALGEMENE LEDENVERGADERING VAN DE AWN-AFDELING RIJNSTREEK OP maandag 27 mei 2002.

Gemeentearchief Leiden, ingang Boisotkade 2A.

AANVANG 19.30 UUR !

Agenda

1. Opening.
2. Ingekomen/uitgegane stukken.
3. Notulen van de Algemene Ledenvergadering van 21 mei 2001 (zie elders in deze *Renus*).
4. Jaarverslagen (zie elders in deze *Renus*).
5. Verslag van de kascontrolecommissie.
6. Benoeming kascontrolecommissie.
7. Financiën (jaarrekening 2001 en begroting 2002 circuleren door de zaal).
8. Bestuurssamenstelling. Het bestuur kent dit jaar geen wisselingen.
9. Wat verder ter tafel komt.
10. Rondvraag.
11. Sluiting.

Na afloop zal een koffiepauze worden ingelast, waarna om 20.30 uur Menno Dijkstra (nu met de pet op van de Universiteit van Amsterdam) een (korte) lezing zal houden over: *Een archeologisch perspectief op de Hollandse grafelijke huldigingsplaatsen te Heemskerk en Katwijk.*

Notulen van de Algemene Ledenvergadering van de AWN-afdeling Rijnstreek, gehouden op maandag 21 mei 2001.

Aanwezig: 13 leden en 3 bestuursleden. Afwezig met bericht: L. den Hollander (penningmeester).

1. Opening:

De voorzitter opent de vergadering om 19.38 uur.

2. Ingekomen/uitgegane stukken:

Ingekomen zijn: uitnodiging Nat. Contact Monumenten voor provinciale contactavond, uitnodiging opening nieuwe inrichting RMO, vrijkaarten voor

landelijke vrijwilligersbeurs, uitnodiging start opgraving naar castellum in centrum van Alphen aan den Rijn.

Uitgegaan zijn: goedkeuring werkplan Suus Sprey, bruikleeninformatie objecten jubileumtentoonstelling.

3. Notulen van de ALV van 15 mei 2000:

Er is geen commentaar. Onder dankzegging aan Menno Dijkstra worden de notulen vastgesteld.

4. Jaarverslagen:

Op de jaarverslagen is geen commentaar.

5. Verslag van de kascontrolecommissie:

De kascontrolecommissie bestond dit jaar uit Geertrui van Beukering en Piet de Baar. De boeken werden 'in zeer goede orde' bevonden. Er zijn geen fouten of onvolkomenheden geconstateerd. De vergadering verleent daarop décharge.

6. Benoeming kascontrolecommissie:

De nieuwe kascontrolecommissie bestaat voor het komende jaar uit Geertrui van Beukering en André Pouwel.

7. Financiën (jaarrekening 2000 en begroting 2001):

De voorzitter geeft (bij afwezigheid van de penningmeester) een mondelinge toelichting op de in de zaal circulerende stukken en de schriftelijke toelichting. Alfred Wassink vraagt of het verantwoord is om opnieuw een negatief saldo te begroten. Piet de Baar stelt dat als we toch nog wat geld binnenhalen het 'potverteren' heel wat jaren kunnen rekken. Verder vindt dhr. Wassink het buiten de begroting houden van de afschrijvingskosten in tegenspraak met de balans en de winst- en verliesrekening. Dit is boekhoudkundig eigenlijk geen juiste zaak. Het bestuur zal dit voorleggen aan de penningmeester.

8. Bestuurssamenstelling:

Dit jaar is Gijsbert Jansen aftredend. Het bestuur stelt voor Piet de Baar te benoemen als nieuw bestuurslid. Onder aanzwellend applaus wordt Gijsbert bedankt en Piet welkom geheten.

9. Wat verder ter tafel komt:

Iemand vraagt of het een goed idee is om ter gelegenheid van het 50-jarig AWN-jubileum als afdeling een jubileumtentoonstelling te organiseren. Wellicht is samenwerking mogelijk met het Erfgoedhuis of het Rijksmuseum van Oudheden? Het bestuur stelt voor wanneer de gelegenheid zich voordoet bij een kleine opgravingstentoonstelling ook aandacht te besteden aan het landelijk jubileum; paneel posters hiervoor zijn beschikbaar.

10. Rondvraag:

Er zijn geen vragen.

11. Sluiting:

De voorzitter sluit de vergadering om 20.09 uur.

Menno Dijkstra

Jaarverslag AWN-afdeling Rijnstreek 2001-2002

Bestuur

Het bestuur kende dit jaar de volgende samenstelling:	dienstjaren:
Dé Steures voorzitter/coördinator lezingen	4 (v.a. 1998)
Menno Dijkstra secretaris	4 (v.a. 1998)
Leo den Hollander penningmeester	6 (v.a. 1996)
Piet de Baar lid/redactie Renus	1 (v.a. 2001)

Dit jaar heeft het bestuur vijfmaal vergaderd, zoals altijd in de werkruimte aan de Geregracht. Dit jaar is niet deelgenomen aan de jaarlijkse regiovergadering. Wel is door een bestuurslid de afgevaardigden dag in Amersfoort bijgewoond en is het voltallige bestuur naar de Algemene Ledenvergadering in Steenwijk geweest.

Leden

Het officiële ledental van de afdeling Rijnstreek bedroeg op de lijst van de AWN Ledenadministratie van 7 maart 2002 **130** leden. Dit is ten opzichte van een jaar geleden een **toename** met **13** leden! Bravo! Wellicht is de aandacht voor de viering van het 50-jarig jubileum van de AWN hier een oorzaak van. Zo zitten we enigszins op het peil van twee jaar geleden. Er ontbreken echter op het moment van schrijven volgens onze eigen informatie **8** leden op deze lijst. Mogelijk zitten onder deze 'zwevende leden' enige wanbetalers. Daarnaast staan op de adressenlijst van onze afdeling naast overige AWN-organen nog 10 sympathisanten en 11 instanties.

Denk eraan: een 'vergeten' lidmaatschap betekent onverzekerd rondlopen tijdens archeologisch veldwerk en kost onze afdeling retributie!!

Beleid & Algemeen Werkplan

Het beleid dat onze afdeling voorstaat blijft ongewijzigd en dus gericht op publiceren. We herhalen hier dus dat opgravingen waar we voorlopig toch niet aan toekomen, zo snel mogelijk moeten worden afgevoerd naar het depot. Zo blijft het werk op de werkavonden overzichtelijk en voorkomen we dat het gebouw dichtslibt. Door Suus Sprey is aan het begin van het afgelopen verenigingsjaar een **Algemeen Werkplan** opgesteld om de vondstverwerking beter te stroomlijnen en sneller inzicht te verkrijgen in de stand van zaken betreffende de gedane waarnemingen en opgravingen. In de praktijk bestaat de aanpak uit het systematisch bijhouden van lijsten in klappers, hetgeen betreft de:

- Inventarisatie van uitgevoerde opgravingen en waarnemingen
- Inventarisatie van tekeningen
- Na de opgraving/waarneming: werkwijze en lijst van werkzaamheden
- Nog te verrichten werkzaamheden
- Wie doet wat
- Categorieën die nader bekeken moeten worden
- Tentoonstellingen
- Publicaties

Voor nadere informatie kan men zich wenden tot Suus Sprey.

Werkavonden en –dagen

Op de maandagavonden gaat de uitwerkploeg gestaag door met het wassen, sorteren en registeren van vondstmateriaal. Onder de harde kern mochten we dit jaar een tweetal nieuwe enthousiastelingen begroeten, zodat deze nu bestaat uit circa 15 leden. Dit jaar is eindelijk de grote hoeveelheid materiaal van de opgraving Alphen – De Hoorn (uit 1998!) geheel gewassen. Ook op de dinsdagochtend wordt door circa 7 leden aan de uitwerking van opgravingsgegevens gewerkt. 's Middags gaat het werk verder met de restauratie van aardewerk o.l.v. Siet van der Meulen. Door dit werk lijken delen van onze werkruimte tegenwoordig op een pottenwinkel uit de Gouden Eeuw!

Lezingen

In het afgelopen seizoen zijn de volgende lezingen gehouden:

2001

- Maandag 19 november: Drs. E. Bult (gemeente Delft):
De ontwikkeling van het Delftse aardewerk

2002

- Maandag 11 februari: Drs. M. Dolmans en Drs. G. van der Veen (gemeente Leiden):
(Op)sporen van de kruitramp
- Maandag 11 maart: Drs. P. Franzen (Katholieke Universiteit Nijmegen):
Het castellum van Alphen gevonden!
- Maandag 22 april: Drs. E. Graafstal en Drs. H. Wynia (gemeente Utrecht):
Opgraven in de Leidsche Rijn
- Maandag 27 mei: Drs. M. Dijkstra (Universiteit van Amsterdam):
Een archeologisch perspectief op de Hollandse grafelijke huldigungsplaatsen te Heemskerk en Katwijk.

Dit jaar kwam onze lezingencyclus niet meer in aanmerking voor een provinciale subsidie. De lezing over de kruitramp te Leiden vond plaats in samenwerking met de Vereniging Oud Leiden, waarvoor dank! Het verhaal van de ontdekkingen te Alphen werd voor de gelegenheid gehouden in hotel-restaurant Toor en gesponsord door de plaatselijke Rotary. Jammergenoeg viel het aantal verwachte toehoorders tegen. Wordt Alphen 'castellummoe'?

De organisatie van de lezingen was ook ditmaal in handen van Dé Steures. Zoals gewoonlijk was de plaats van de lezingen het Gemeentearchief Leiden, waar Piet de Baar (actief lid en werkzaam bij het Archief) zijn rol als gastheer als vanouds vervulde.

Renus

Ondanks dat Piet de Baar er als redacteur tegenwoordig alleen voor staat, is dit jaar tweemaal een Renus verschenen. Tegenwoordig zijn ze ook weer beter gevuld met artikeltjes, dus blijkbaar heeft de roep om meer kopij zijn vruchten afgeworpen.

Publicaties

Na de *tour de force* van ons eigen jubileumnummer van *Westerheem* is het vrij stil gebleven aan het publicatiefront. Wel heeft de secretaris tekst aangeleverd voor het afdelingsverhaal in het AWN-jubileumboek (heeft u dit al?). De vermelding van de medewerking van Siet van der Meulen is hierin jammergenoeg achterwege gebleven.

Landelijk jubileum

Op 28 en 29 september vond te Haarlem de viering plaats van het 50-jarig jubileum van de AWN in de vorm van een congres. Door ongeveer een zevental

afdelingsleden werd aan een of beide dagen deelgenomen. Ondergetekende verzorgde op de tweede dag een lezing met als titel *Op zoek naar Romeinen in de Rijnstreek*. Op de begeleidende jubileumtentoonstelling *Thuis in de bodem. Hoogtepunten uit vijftig jaar amateur-archeologie* in de Haarlemse Vleeschhal waren ook diverse *goodies* vertegenwoordigd die gevonden zijn tijdens activiteiten van onze afdeling. Dit waren:

- Houten deurfragment met versiering (Lisse – Huys Dever)
- Gouden zegelstempel (Alphen – De Hoorn)
- Houten Romeinse tentharingen (Bodegraven – Oud Bodegraafseweg)
- Romeinse kruik met graffito (Alphen – Lemkes)

Publieksvoorlichting en –educatie

Door Dé Steures, Carla van Veen en Suus Sprey is op dinsdag 2 oktober een workshop gegeven van 2 x 1,5 uur voor 2 x 12 leerlingen op een middelbare school in Alphen aan den Rijn. Dit gebeurde in het kader van de Culturele & Kunstzinnige Vorming (CKV). Suus Sprey had voor deze gelegenheid een determinatieset gemaakt met vondstmateriaal van de opgraving Alphen – De Hoorn.

Gebouw Geregracht

Het afgelopen jaar zijn geen wezenlijke werkzaamheden aan het gebouw uitgevoerd. Wel hebben we last gehad van lekkages. Het komend jaar zullen we als leden het schilderwerk aan gaan pakken, hetgeen vrijwel het enige is dat binnen onze eigen mogelijkheden ligt. Binnenkort zullen we nader met de gemeente overleggen over met name de reparaties aan de ramen.

Subsidies

Ook dit jaar is van de gemeente Voorschoten een kadersubsidie ontvangen, dat gebruikt is voor het bezoeken door een aantal van onze leden van de Reuvensdagen.

Menno Dijkstra

Jaarverslag archeologisch veldwerk 2001-2002

Behalve opgravingen in de gemeenten Boskoop, Jacobswoude (Woubrugge), Katwijk (Zee), Rijnwoude (Hazerswoude Rijndijk en –Dorp), Sassenheim, Voorschoten (Van der Hoevenpark) en Zoeterwoude (Dorp), waarvan D.V. (Deo Volente, dus als God het wil) later nog eens verslag gedaan zal worden, vonden activiteiten plaats te:

ALPHEN AAN DEN RIJN

Burgemeester Visserpark 10

Voor de uitbreiding van dit huis werd aan de achterzijde een bouwput gegraven van 5 bij 5 m en 1.40 – 1.60 m diep. Hierin werden vier lagen onderscheiden. Vondstmateriaal van enig belang werd echter niet aangetroffen.

Castellumstraat

In samenwerking met de KUN (Katholieke Universiteit Nijmegen) is een waarneming gedaan bij het graven van een rioolsleuf in de Castellumstraat. Van een deel van de sleuf is een profiel getekend. Hierin was een sloot zichtbaar die waarschijnlijk ook al in 1985 door Haalebos is waargenomen bij het onderzoek voor de bouw van het stadskantoor (Bogaers & Haalebos 1987, 40). Uit deze sloot is een monster t.b.v. botanische macroresten genomen, welke bekeken is door W. Kuijper van het Archeologisch Centrum van de Universiteit Leiden. Het monster bevatte zeer fijn plantaardig materiaal, maar geen zaden of dierresten.

Aan de noordzijde van de sleuf was een puinlaag zichtbaar, die voornamelijk bestond uit Romeins bouwpuin, waartussen echter post-middeleeuws aardewerk werd aangetroffen. Het overige profiel was erg verstoord. Hierin was nog wel een kuil met middeleeuwse baksteen vaststelbaar.

Bogaers, J.E. & J.K. Haalebos, 1987: Opgravingen te Alphen aan den Rijn in 1985 en 1986. In: *Westerheem* 36, 40-51.

Julianastraat

In de Julianastraat ter hoogte van de ABN/Amro-bank werd een deel van de riolering vervangen. De uitkomende grond werd afgevoerd en gestort op een terrein aan de buitenzijde van Alphen. Op verzoek van de KUN is deze stort nagelopen op archeologisch vondstmateriaal.

Duidelijk werd dat er twee Romeinse lagen aanwezig zijn geweest: een brandlaag met aangegloeide klei en een humeuze laag. In deze laatste laag waren ook enkele punten van kleine houten paaltjes aanwezig. Naast Romeins aardewerk waren fragmenten bouwmetaal uit deze periode aanwezig, waaronder enige vrij grote stukken van tegulae en imbrices. Naast het Romeins is ook enig post-middeleeuws aardewerk aangetroffen. Een laatste vondst betreft een aangepunte houten paal met twee inkepingen.

LEIDERDORP – Zijldijk

Aan de Zijldijk ter plaatse van De Baanderij zijn bij sloopwerkzaamheden de funderingen van kasteel Zijlhof gedeeltelijk aangetroffen en verstoord. Door Eric van der Kuijl werd in verband hiermee een klein onderzoek ingesteld naar o.m. de geschiedenis van het terrein. Dit kasteel wordt reeds in 1292 genoemd. In 1420 werd het oude huis verwoest, gevolgd door de bouw van een nieuw buitenhuis aan het einde van de 17^e eeuw. In de 18^e eeuw werd het gesloopt (Fockema Andreae e.a. 1952, 96). Uit enige venige kluiten grachtbodem, die door de sloopmachine aan de oppervlakte waren gekomen, werden enkele vondsten geborgen. Deze bestonden uit een scherf witbakkend (post-middeleeuws) en grijsbakkend aardewerk (datering 13-14A), een drietal fragmenten vroeg steengoed, waarschijnlijk Siegburg (datering 13B-14A), alsmede twee leren schoenzolen van een puntig model. Verder waren twee verschillende maten baksteen aanwezig.

Fockema Andreae e.a., 1952: *Kastelen, ridderhofsteden en buitenplaatsen in Rijnland*, z.p.

LIEMEER

Nieuwveen – A.H. Kooistrastraat

In mei 2000 werd de uitkomende stort van de nieuwbouw van een onderkelderde garage tijdelijk gestort op een terrein te Nieuwveen. Hierin vond ons afdelingslid Han van Leeuwen, die dankgezegd wordt voor zijn bemoeienis, een complete Jacobakan en een hoeveelheid laat-middeleeuws roodbakkend aardewerk, deels met slijbversiering. De uitkomende grond bestond naast wat veengrond grotendeels uit zwart veraard veen. De diepte van de uitgraving was rond de 3 m.

Nieuwveen – Dorpsstraat/hoek Muggenlaan

In de loop van het jaar hebben op het terrein meerdere activiteiten plaatsgevonden. De laatste fase van de sloop van de panden van de firma Bader zijn archeologisch begeleid. Het woonhuis was zeer recent. De beide andere panden, een winkel en een smidse, waren te dateren in de tweede helft van de 19^e eeuw. Bij het uitgraven van de funderingen van de winkel is geconstateerd dat hieronder nog een oudere aanwezig was uit de 17^e/18^e eeuw. Tevens werd duidelijk dat de winkel oorspronkelijk een – inmiddels geheel vergane – kespensfundering (Amsterdamse paalfundering) heeft gehad. De smidse had een normale uitkragende gestapelde fundering. In de noordwesthoek was een aparte, uit staande bakstenen en plavuizen samengestelde fundering aanwezig, wellicht van de vuurplaats. Het bij deze werkzaamheden aangetroffen vondstmateriaal dateert uit de 17^e t/m de 19^e eeuw.

In juni volgde een eerste archeologische verkenning van het terrein in de vorm van een boorprogramma onder supervisie van RAAP. In een aantal door zowel de AWN als RAAP gezette boringen werd geconstateerd dat op grotere diepte een waarschijnlijk middeleeuwse bewoningslaag met archeologische resten aanwezig was.

Op basis van het door RAAP opgestelde rapport verzocht de gemeente Liemeer de AWN Rijnstreek een AAO (Aanvullend Archeologisch Onderzoek) uit te voeren in de vorm van een aantal proefsleuven. In de uitvoering bleef dit uiteindelijk beperkt tot één proefsleuf, omdat overduidelijk bleek dat archeologische resten ruimschoots voorhanden waren. In deze sleuf van ca. 30 x 2 m bleek al spoedig een gelaagde opbouw aanwezig. In het vlak werden pakketten verharding/ophoging aangetroffen – samengesteld uit stukken hout, riet/stro en takken – evenals van tijd tot tijd concentraties ingeslagen paaltjes, waarvan in dit stadium nog niet duidelijk werd of ze deel uitmaken van grotere constructies. Daarnaast waren nog tal van heipalen uit latere perioden aanwezig. De opbouw van het profiel viel duidelijk uiteen in twee fasen. De bovenste 1,5 m, die deels door de sloop gestoord was, bestond uit een ophoging van veraard veen, afgewisseld door zand- en slooplagen van mortel en puin. Hier werden op diverse niveau's resten van post-middeleeuwse funderingen aangetroffen. De opbouw van de onderste helft van het profiel werd gevormd door een pakket ophogingslagen die uitsluitend uit veen bestonden. In hoofdlijnen waren hierin ca. 7 lagen te onderscheiden. Hieronder bestond de bodem uit schoon bosveen, waarbij de mogelijkheid bestaat dat de bovenzijde nog door menselijk ingrijpen (spitsporen?) bewerkt was.

Uit deze ophogingslagen is een flinke hoeveelheid vondstmateriaal verzameld. Naast aardewerk bestond dit uit metaal, bot (slachtafval), bouwmetaal (baksteen, maar ook een daktegelfragment) en turfbrokken (waaronder een complete turf). Het aardewerk bestaat uit roodbakkend, een opvallend grote hoeveelheid grijsbakkend en Duits steengoed (Siegburg en Langerwehe). De datering beslaat de gehele 14^e en 15^e eeuw. Vondstmateriaal uit de stichtingsperiode van het dorp is in dit stadium nog niet aangetroffen. Bijzondere vondsten zijn een pijparden beeldje (zonder hoofd) van de heilige Catharina van Alexandrië, afgebeeld met haar attributen: boek, rad en zwaard. De produktie is waarschijnlijk Utrecht en de datering ligt in het midden van de 15^e eeuw. Naast de gebruikelijke metaalvondsten werden aangetroffen een mes, muntgewichtjes en enige munten, waaronder een nog niet nader gedetermineerde laat-middeleeuwse zilveren munt.

Bij het graven van de sleuf werd op het beschreven bovenste middeleeuwse niveau liggend in het vlak een aantal (delen van) balken en een klein fragment vlechtwerk

gevonden. Het was duidelijk dat deze constructie buiten het vlak doorliep. Na intekening is dit deel afgedekt voor toekomstig onderzoek.

Op het achtergedeelte van het terrein werd bij het zoeken naar een onvindbare rioolpersleiding een 18^e-eeuwse kuil aangesneden met een aantal vrijwel complete aardewerkvormen. Het is de verwachting dat op basis van deze AAO in de zomer van 2002 een opgraving kan plaatsvinden.

Nieuwveen – Uiterbuurtweg

Bij werkzaamheden aan de polderkade langs de ringsloot was er de mogelijkheid een waarneming te doen over de opbouw van deze kade (met dank aan Han van Leeuwen en Ron Otto). Hierbij werd duidelijk dat deze opgebouwd was uit meerdere lagen. De onderste laag op het veen bestond uit zand (ca. 0,5 m). Hierop was een laag zwarte, met zand vermengde grond gestort (ca. 1,8 m). In deze laag werden grote fragmenten van 17^e-eeuws aardewerk gevonden. De toplaag bestond opnieuw uit zwarte grond (ca. 0.8 m), waarin zich kleine fragmenten 18^e-eeuws aardewerk bevonden. Ook in de voet van de kade was materiaal aanwezig, o.a. een faience bord met WanLi-motieven (datering 17A). Behalve aardewerk zijn ook enkele tinnen lepels gevonden.

VOORSCHOTEN

Generaal Spoorlaan 24

Tijdens het graven van een bouwput voor een bungalow aan de westzijde van het boerenerf van Generaal Spoorlaan 24 is getracht een archeologische waarneming te doen. De boerderij dateert in aanleg zeker al uit de 16^e eeuw en is gelegen op een van de hoofdruigen van het strandwallensysteem onder Voorschoten. Dit bleek duidelijk in de te graven bouwput, waar door het terugstorten van zand het helaas niet mogelijk was veel waarnemingen te doen.

Het viel op dat in het noordprofiel het harde strandwalzand tot een tiental cm onder het maaiveld aanwezig was en slechts door een zodenlaag was afgedekt. In het op korte afstand gelegen zuidprofiel lag het harde zand pas op een diepte van 40 cm. Hierover lag een dikkere toplaag met aan de onderzijde een grijze inspoelingshorizont. Het vondstmateriaal was teleurstellend; de oudste vondst was een pijpenkop met hielmerk OA. Dit exemplaar was afkomstig uit de Goudse werkplaats van *Ouwen Andriesz.* en dateert uit ca. 1660 (determinatie Hans van der Meulen).

Rosenburgh

Door de gemeente zijn in 2000 de waterlopen rondom en in Rosenburgh uitgebaggerd. De baggerspecie is opgeslagen in een groot baggerdepot op de zogenaamde speelweide. Na verwijderen van het depot is dit terrein nagelopen door een tweetal leden. Hieruit is materiaal verzameld uit de 14^e – 19^e eeuw. Het oudste materiaal, Siegburg steengoed en een kloostermop van ? x 12 x 7,5 cm, is ongetwijfeld afkomstig van het laat-middeleeuwse kasteel Rosenburgh, dat in wisselende gedaanten tot ca. 1725 binnen deze omgrachting heeft gestaan (Fockema Andreae e.a. 1952, 86).

Fockema Andreae e.a., 1952: *Kastelen, ridderhofsteden en buitenplaatsen in Rijnland*, z.p.

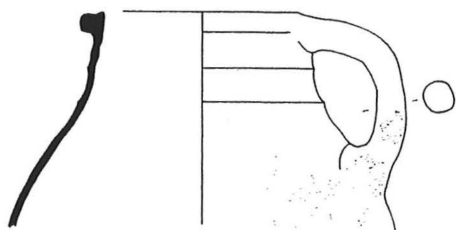
Roucoop

Bij een van de panden aan de Roucooplaan die geologisch gezien net aan de oostzijde van de overgang van de strandwal naar het veengebied liggen, werd een diepe bouwput voor een kelder gegraven. Hierin werd een korte verkenning uitgevoerd. De opbouw van het profiel bestaat tot op 1,68 m onder het maaiveld deels uit een zandophoging en deels uit een verstoorde cultuurlaag. Hieronder bevindt zich een 10 cm dikke laag venige klei, gevolgd door een minimaal tot op 3 m onder het oppervlak doorlopende bruine veenlaag, waarvan de bovenzijde bestond uit rietveen dat overging in vrij los veen.

Schoolstraat 144

Voor een uitbreiding van het winkelpand Schoolstraat 142 is achter nr. 144 een uitbreiding gepland, waarvoor een aantal funderingssleuven werd gegraven. Het bleek noodzakelijk deze sleuven door te trekken tot een diepte van ca. 1,5 m onder het maaiveld, tot op het schone zand. Juist op dit niveau werd een kleine hoeveelheid aardewerk verzameld, dat door de samenstelling en typologie vrij scherp te dateren viel. Aangetroffen werden enige fragmenten Pingsdorf-, kogelpot- en Andenne-aardewerk (dat laatste zowel in geel- als roodbakkende variant). Een aantal Andennefragmenten was te reconstrueren tot de halpartij van een kan met worstoor en blokvormige rand (zie afbeelding). Deze dateert uit eind 12^e – eerste helft 13^e eeuw (Verhoeven 1998, 68-69). Uit het bovenliggende verstoorde pakket werd materiaal verzameld, dat in een aantal stappen dateert uit de 14^e, tweede helft 16^e en de tweede helft 17^e t/m 19^e eeuw.

Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland (8ste-13de eeuw)* (Amsterdam Archaeological Studies 3), Amsterdam.

*Voorschoten – Schoolstraat 144. Fragment van een kan van Andenne-aardewerk.
Tekening Leo den Hollander.*

KASTELENSTICHTING HOLLAND EN ZEELAND

Het is voor onze leden wellicht interessant het bestaan van de *Kastelenstichting Holland en Zeeland* (KSHZ) onder de aandacht te brengen, zeker gezien de hoge (voormalige) kasteeldichtheid in onze afdeling (99 stuks!). De stichting is in 1984 opgericht en heeft als doelstelling zorg te dragen voor de instandhouding van kastelen en landhuizen met de bijbehorende inventarissen en omliggende tuin- en parkcomplexen in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland. Van dergelijke complexen is gelukkig veel meer bewaard dan men op het eerste gezicht zou denken. Hierbij moet men niet alleen denken aan gebouwen, maar tevens aan parken van voormalige buitenplaatsen. Op talrijke plaatsen vormt dit groen het enige hoogopgaande geboomte in de wijde omgeving. Naast hun cultureel/historische waarde hebben dergelijke locaties dan ook dikwijls een belangrijke recreatieve en natuurhistorische betekenis. Echter, juist door hun attractieve ligging worden vele locaties in hun bestaan bedreigd. Bescherming is dan ook hard nodig.

Wat doet nu de KSHZ?

- Op de eerste plaats zet de KSHZ zich er voor in dat kastelen, landhuizen en voormalige kasteel- of buitenplaatsterreinen bescherming krijgen, alsmede een passende bestemming.
- Indien nodig neemt de KSHZ het feitelijke beheer van kastelen of buitenplaatsen op zich. Zo beheert de stichting sinds 1992 de kasteelruïnes Teylingen (bij Voorhout) en Brederode (bij Santpoort).

- Verder zet de KSHZ zich in voor de instandhouding en restauratie van kastelen en buitenplaatsen door het ondersteunen en begeleiden van subsidieaanvragen.
- Daarnaast fungeert de stichting als kennis- en informatiecentrum en verzamelt daartoe literatuur en gegevens over kastelen en buitenplaatsen.
- Ook stimuleert het de belangstelling voor kastelen en buitenplaatsen door de studie van hun geschiedenis te bevorderen, door het ondersteunen en/of uitgeven van publicaties en door het organiseren van excursies, studiedagen en tentoonstellingen.
- De donateurs ontvangen viermaal per jaar de Nieuwsbrief van de KSHZ en eenmaal per jaar het Jaarboek. Verder organiseert de KSHZ voor haar donateurs tweemaal per jaar een excursie naar kastelen en buitenplaatsen, alsmede twee studiedagen. Donateurs hebben gratis entree tot de ruïnes Teylingen en Brederode. Zij krijgen ook korting op de door de KSHZ uitgebrachte publicaties.

Wilt u zich opgeven of meer weten? Wendt u zich dan tot mw. dr. E. den Hartog, directeur Kastelenstichting Holland en Zeeland, p/a Erfgoedhuis Zuid-Holland, Postbus 11187, 2301 ED Leiden, e-mail e.den.hartog@umail.leidenuniv.nl

CHECK, CHECK, DOUBLECHECK! HET BELANG VAN VEILIGHEID OP ONZE ACTIVITEITEN.

Archeoloog dodelijk gewond door graafmachine. Vrijwilliger geëlekrocuteerd door onveilige kachel. Deze krantenkoppen stonden gelukkig niet in de krant, maar zijn in het werk dat wij doen niet onmogelijk. De afgelopen jaren is er vanuit de overheid een toegenomen aandacht voor veilige werkomstandigheden gekomen, wat resulteerde in de invoering van de ARBO-wetgeving. Deze geldt ook voor verenigingen. Willen we hier goed mee omgaan, dan dienen niet alleen goede voorzorgsmaatregelen genomen te worden, maar is tevens een stukje bewustwording bij onszelf noodzakelijk (speciaal de actieve leden). Hieronder volgen dan ook enige belangrijke punten die eenieder geacht wordt in de praktijk te brengen en die specifiek bij onze afdelingssituatie van belang zijn:

Bij veldwerk:

- Zorg voor een veiligheidsplan bij noodgevallen (adres en tel.nr. arts, ziekenhuis, politie, brandweer)

- Zorg voor een goede EHBO-kist op de opgraving
- Doe bij werk in de nabijheid van de kraan altijd een veiligheidshelm op
- Benader een kraan altijd voorzichtig. Een kraanmachinist is vaak niet gewend aan schervenbegerige archeologen in zijn draaicirkel!
- Draag veilige schoenen of laarzen (dus met stalen neuzen)
- Werk met veilig materiaal (ladders, pompen, gereedschap) en onderhoud dit
- Zorg voor een goede tetanus-vaccinatie
- Vermijd verontreinigde grond
- Leg geen te smalle en te diepe werkputten aan in slappe grond i.v.m. instortingsgevaar. Zorg anders voor een veilige hellingshoek van 45 graden.

Bij binnenwerk:

- Stel je op de hoogte van de vluchtroute in onze werkruimte. Er is vanuit de kelder en de tussenvloeren maar één weg naar buiten via de deur naar de hal. In de hal zijn twee deuren naar buiten: een naar de straatzijde en een naar de plaats aan de achterzijde van het gebouw
- Houd deze vluchtroute vrij van obstakels
- Kijk waar onze brandblussers staan in de kelder en de beide andere tussenvloeren en lees de gebruiksaanwijzing eens aandachtig door
- Weet de EHBO-trommel te vinden
- Doe staand werk niet langer dan twee uur
- Til geen te zware voorwerpen of vondst dozen (maximaal 25 kg)
- Werk met veilig materiaal (ladders en gereedschap) en onderhoud dit

Voor vragen en klachten over de veiligheid in en rond onze werkruimte kan men zich wenden tot Leo den Hollander.

Algemeen:

- Laat jezelf goed instrueren als je iets niet weet
- Let op de veiligheid van anderen
- Houd rekening met nieuwe, onervaren leden
- Houd rekening met de leeftijd en/of gezondheidsklachten van leden
- Meld ongewenst gedrag aan het bestuur
- Zorg als potentiële autobestuurder in verenigingsverband voor een geldig rijbewijs.

Een vraag niet gesteld is de dokter gebeld!

EEN GRAFZERK EN EEN KAASPERS-STEEN(?) TE SASSENHEIM

P.J.M. de Baar en D. van der Kooij.

Ingevolge een verzoek van de provinciaal archeoloog is op 10 november 2001 een boorverkenning uitgevoerd op het erf van de tot woonboerderij omgebouwde hoeve 'Bontekoe' aan de Rijkstraatweg 60 onder de gemeente Sassenheim. De eigenaar, de heer A.J. de Bruijn, meldde dat bij de verbouwing/restauratie van zijn pand twee stukken natuursteen gevonden waren aan de noordzijde van het gebouw op de plaats van de gesloopte karmolen. Op 29 maart werden door ondergetekenden de twee gevonden en voorlopig op het erf opgeslagen stukken bestudeerd, opgemeten en gefotografeerd.

Het kleinste daarvan (80/68 x 42 cm) had vermoedelijk dienst gedaan als een fundering en draaipunt voor de spil van het aandrijf wiel van een karmolen. Daartoe was er een flink gat in de steen gehakt, enigszins ovaalvormig (8 x 13 cm.), mogelijk omdat de spil uit zijn werk gezet moest kunnen worden, bijvoorbeeld in geval van reparaties. De spil kon dan onderaan, en wellicht ook bovenaan, een stukje opzij geschoven worden, zodat de overbrenging van (meestal) kamraderen niet meer in elkaar greep en daardoor ieder onderdeel apart gerepareerd en uitgeprobeerd kon worden.

Dit later ingehakte gat was interessant en de grote dikte van de steen (19 cm) zeer opmerkelijk, maar als dat alles geweest was, zou dit nog niet bepaald spectaculair genoemd kunnen worden. Dat is wel het feit dat er middeleeuwse inscripties in de steen gebeiteld zijn. Het is overduidelijk een hoek van een grafzerk en dan niet zomaar een dertien-in-een-dozijn zerk, maar een grafsteen van forse afmetingen en mogelijk indertijd zeer fraai om te zien. Helaas is de voorstelling zo ontzettend sterk afgesleten dat er maar bitter weinig van de oude glorie is overgebleven. Herkenbaar zijn nog een soort rad of rozet op de hoek van de steen en een stuk tekst in typisch gotische letter zoals die van ca. 1450 tot in de zeventiende eeuw gebruikelijk was. Ondanks alle moeite is niet meer leesbaar dan de letter d, gevolgd door drie poten, die doorgaans voor de letter m staan, maar met enige goede of kwade wil ook geïnterpreteerd kunnen worden als ni of in, of minder waarschijnlijk iu of ui. Maar omdat het afbreken van de steen een verderlezen onmogelijk maakt, zou de afgebroken haal ook een stuk van bijvoorbeeld een letter r kunnen zijn, waardoor een interpretatie als ar ook niet volstrekt onzinnig is. De letter voor de d zou een u kunnen zijn, maar is slecht leesbaar. Een groot probleem is dat absoluut niet bevroed kan worden of de tekst in het Latijn of Hollands is, en daarmee is iedere poging om

tot een zinvolle interpretatie te komen al bij voorbaat kansloos. Omdat het zowel de linkerbenenhoek van de zerk kan zijn als de rechterbovenhoek, biedt ook dat al niet veel houvast. De tekst op de bovenrand van een zerk luidt meestal: hier leyt begraven, in tal van varianten en spellingen. Dan springt de tekst de hoek om en gaat naar beneden lopen (vanuit de gezichtshoek van de aanschouwer) en volgt gewoonlijk de naam of titel(s) van de begravenen. Als dit stuk zerk inderdaad de rechterbovenhoek is, zou er dus best een voornaam kunnen staan. De kans dat dat de voornaam van een man is, moet vele malen groter geacht worden dan dat het een vrouwen naam is, maar volledig uitsluiten kun je dit ook weer niet. Hoewel namen met een d erin in de Middeleeuwen niet heel veel voorkwamen (toen schreef men veel namen nog met een t waar wij nu een d zouden bezigen), zijn het er toch nog wel zoveel dat het puur gokwerk wordt om er iets in te willen lezen. Ingeval het de linkerbenenhoek is, waar het basement van de zuil enigszins op wijst, kan er elk willekeurig woord staan. Kortom, uiterst jammer, maar met de tekst valt eigenlijk niets te beginnen.

Architectuur

Behalve de tekst in gotische letters is ook nog vaag een zuilvorm op het meer centrale vlak te onderscheiden. Op veel grafzerken bevinden zich dergelijke zuilen met basementen en bogen, doorgaans als onderdeel van een soort architectuur. Vooral de vroegste renaissance-zerken, met name die van de beroemde Franeker specialist Vincent Lucas, hebben vaak een overdadige architectuur-indeling, zoals de bekende Van Adrichem-zerk uit 1559 in het Groot Auditorium in het Academiegebouw op het Rapenburg toont. Toch doet dit stuk zerk niet aan de periode Lucas denken, dus van na ca. 1550, maar lijkt ouder. Hoewel een datering uiterst moeilijk is, kan gevoelsmatig de periode ca. 1475 tot ca. 1550 als meest naar voren springende beschouwd worden. Ook in die tijd werden er heel wat zerken gebeeldhouwd waarbij een persoon afgebeeld wordt, als het ware omgeven door een boog in de vorm van een zuilenconstructie. Die persoon kan een ridderfiguur zijn, een priester of een jonkvrouw al naar gelang toepasselijk is, en is eigenlijk een weergave van de overledene (soms een echtpaar) als dodenmasker, zoals op monumenten of graftomben tegen de muren van een kerk op tal van plaatsen te zien is. Of hier een enkele persoon danwel een duo afgebeeld was, en in geval het een duo was, met een grote boog die beide personen omvatte danwel twee kleinere bogen met een extra zuil tussen hen in, valt zelfs niet eens te raden; daarvoor weten we ook te weinig van de oorspronkelijke grootte van de zerk. Een duo is zeker niet uitgesloten; de zerk is dusdanig dik dat het technisch geen enkel probleem geweest

zal zijn om een zerk van zo'n twee meter hoog en wel drie meter breed te hakken, waarop voldoende ruimte was voor wat men maar wilde en zonder risico van breken. Hoewel er bij grafzerken zekere standaardmaten bestonden, zijn er genoeg bewaardgebleven zerken die tonen dat in principe elke maat wel voorkwam. Ook dat geeft dus geen enkele vorm van zekerheid hoe de zerk eruit gezien zou kunnen hebben.

Transport

Dat een boer voor zijn karnmolen een flink stuk natuursteen wil en daarvoor een stuk van een zerk gebruikt, is niet bepaald uniek. Dat er bijvoorbeeld op de Pieterskerkstraat en Pieterskerkgracht in Leiden zoveel stoepen liggen van de meest gebruikte natuursteen voor grafzerken (zgn. blauwe, Namense of arduinstein), en dat er op een enkel exemplaar zelfs nog een ingehakt nummer zichtbaar was, zal in de nabijheid van de Pieterskerk niet verbazen. Zerken die bij het openmaken van een graf braken, waren vaak nog heel geschikt voor hergebruik en er was via de grafmaker wel aan het adres van een steenhouwer te komen die best raad wist met brokken van grafzerken. Bij de bouw van een nieuwe karnmolen kan de Sassenheimse boer of zijn aannemer dan ook al gauw op de gedachte gekomen zijn een steenhouwer in te schakelen, al was het alleen maar voor het inhakken van het gat. Waar het brok zerk zelf vandaan gehaald kon worden, zal evenmin veel discussie gekost hebben: bij de dichtstbijzijnde kerk, kapel of begraafplaats. Het gewicht van het stuk steen is amper te schatten, maar moet vele honderden kilo's zijn, en dat sla je niet even eenvoudig op je rug. Integendeel, het moet een flink karwei geweest zijn om de steen op zijn plek te krijgen. Het is de vraag of zo'n steen wel over de weg vervoerd kon worden: een wagen moest wel van een zeer robuuste uitvoering zijn en zelfs een mallejan, waar je het te vervoeren voorwerp (meestal bomen) onder kon hangen, kon bij een dergelijk gewicht wel eens gaan kraken, zeker als ook de (zand)weg door regen zacht was. Vervoer over water lijkt een gemakkelijker optie: het terrein achter de boerderij helt licht af naar het water dat de scheiding vormt tussen Sassenheim en Warmond (ook wel Scheislout genaamd) en de vele andere wateren in dat gebied, zoals de Kerkvaart en de Dinsdagse Watering of Molenwatering, en dat zal vooral in voor- en najaar vaak een flinke binnenzee gevormd hebben, waar met een platbodem over gevaren kon worden. En tot slot de wellicht gemakkelijkste methode: wachten tot het goed vriest en dan gewoon over het ijs en steenhard geworden weilanden schuiven, al dan niet met behulp van rollen. Het enige nadeel van deze wijze van transport is dat die alleen in de winter toegepast kan worden.

Warmond

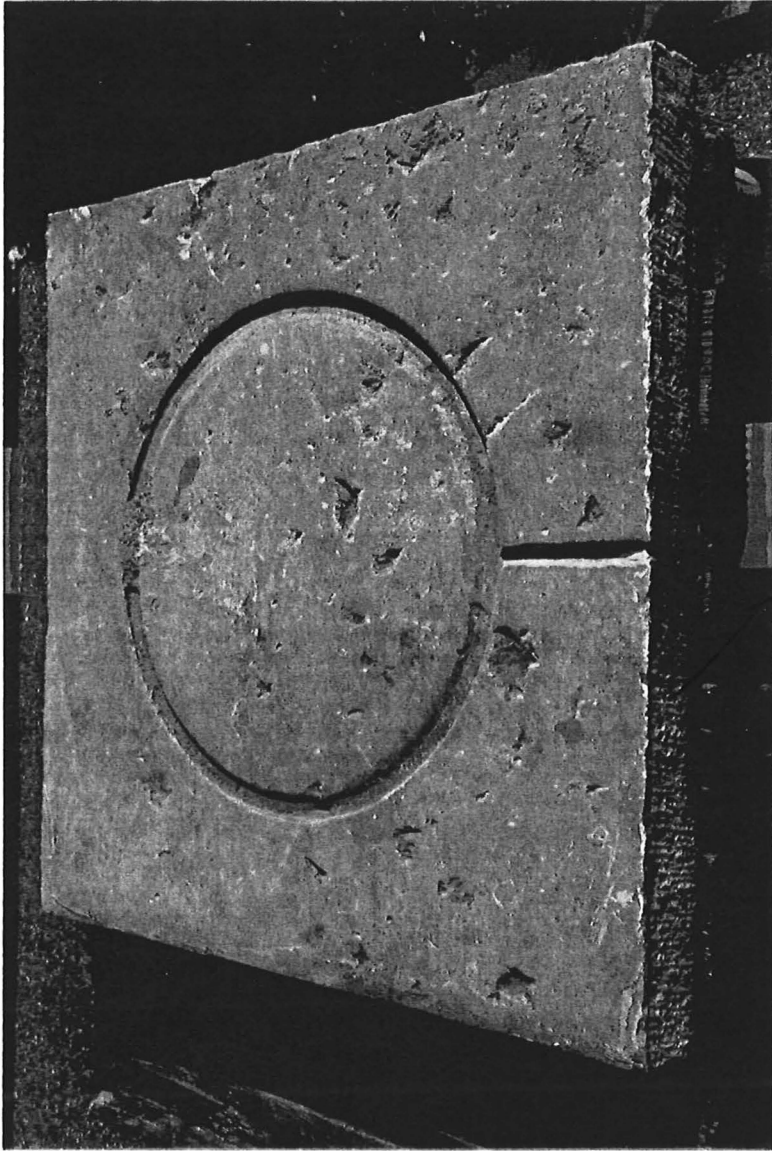
Dichtbij dan de Sassenheimse kerk was die van Warmond, zeker over water of ijs, maar ook over de weg via de Oude Dam of Warmonderdam. Plaatsen als Rijnsburg (ondanks zijn vele grafzerken in de puinhopen van de abdij), Voorhout of Oegstgeest, laat staan Leiden of nog verder weg, lijken haast bij voorbaat kansloos. En niet alleen bood de middeleeuwse parochiekerk St. Matthias van Warmond met zijn maar gedeeltelijk herbouwde kerk (alleen het koor was voor de hervormde eredienst in gebruik genomen) een aardige delfplaats van al dan niet kapotte zerken, Warmond kende van oudsher nog minstens twee plekken waar begraven werd: de kloosters. Dichtbij de kerk heeft het Elfduizend Maagdenklooster gestaan, gesticht in 1410 door Jan van den Woude en toegewijd aan de H. Ursula en haar elfduizend maagden. Iets verderop naar het zuiden stond sedert de stichting in 1412 het klooster Marienhaven; dit was gesticht door dezelfde Jan van den Woude en werd bewoond door broeders (paters) van de St. Bernardusorde, ook wel Bernardieten genoemd, behorende tot de Cisterciensers. Beide kloosters zijn opgeheven bij de Reformatie in de zomer van 1572 en in de periode van het beleg van eerst Haarlem en later Leiden, 1573-1574, samen met de oude Matthiaskerk, in vlammen opgegaan en later met de grond gelijk gemaakt en als steengroeve benut. De nonnen en paters behoorden tot de betere klasse van de maatschappij, vooral de lagere adel en hogere burgerij, waardoor hun kloosters bepaald niet armlastig waren en er wel geld was voor grote en fraaie grafzerken. En niet alleen de bewoners van de kloosters werden in de kapel of op het bijbehorende kerkhof begraven – ook weldoeners, zoals de stichters en ook wel naaste familie van nonnen of paters, werden daar wel begraven. Ook zij beschikten over genoeg geld voor een forse zerk, groot genoeg om tijdens de jaarlijkse (soms wel dagelijkse) memoriediensten en zielmissen een aantal nonnen of paters vanaf die zerk hun (professionele) gebeden ten hemel op te laten zenden opdat de ziel van de onder de zerk liggende zondaar des te eerder uit het vagevuur de hemel zou bereiken. Ook het oog van een non of pater wil wel wat en voor een fraaie zerk zullen zij niet ongevoelig geweest zijn; misschien wel om te zorgen dat de aandacht niet werd afgeleid, werd vaak voorgeschreven dat bij memoriediensten de steen met een zwart laken bedekt moest worden. Bij de afweging of er meer kans is dat de zerk uit een van de kloosters afkomstig is dan uit de parochiekerk, weegt wel zwaar dat zo'n grote en dure zerk eerder iets voor een rijk klooster was, dan voor een eigenlijk wat eenvoudige dorpskerk. Maar uitsluiten kan toch ook weer niet: hoewel de Heren van Warmond, behorende tot de roemruchte geslachten Van den Woude en Van Wassenaer van Duvencourde, in hun

kasteel een eigen kapel hadden (en hetzelfde verwacht mag worden van de kastelen Oud-Teylingen alias Lokhorst, Oud-Alkemade en Endepoel?), zullen de meeste leden ervan toch wel gewoon in hun parochiekerk begraven zijn. Zij moeten haast stuk voor stuk voldoende geld gehad hebben voor een kostbare grafzerk. Hoewel de zerken van de kloosters echt weg moesten, ongeacht of ze al kapot waren danwel eerst tot brokken of gangbaarder maten gekapt moesten worden, kan ook in de kerk de zerk van een graf van een illustre maar uitgestorven of weggetrokken geslacht overbodig geworden zijn en bijvoorbeeld verkleind om op een ander graf te passen, danwel wegens het lang in de open lucht liggen geheel gescheurd en door de vorst kapotgedrukt zijn.

Kaaspers

Een tweede plaat natuursteen vond de bewoner op dezelfde plek bij de boerderij, en ook deze zal een functie in het bedrijf gehad hebben. Deze plaat (93 x 94 x 9,5 cm) is volledig gaaf bewaard en laat op de spiegelgladde bovenkant aan alle zijden een soort gleuf zien en een cirkel vrij precies in het midden. Uit het feit dat een van de lange kanten niet mooi afgewerkt is, zou afgeleid kunnen worden dat die kant tegen een muur gestaan heeft of zelfs ingemetseld was. De cirkel (met een diameter van 59,5 cm) en gleuf zijn vermoedelijk ingehakt i.v.m. de functie van de plaat, namelijk de fundering voor een kaaspers. Bij het maken van kaas wordt de wrongel in een soort houten kuip gestort en afgedekt met een plat deksel, waarop een zware steen gelegd wordt of op andere wijze grote druk gezet. In de kuip zitten onderaan gaatjes waardoor het vocht (wei) kan ontsnappen. In de plaat is vanuit de cirkel naar de dichtstbijzijnde rand een gootje gehakt; dit zou dienst gedaan kunnen hebben om het weggeperste vocht tot buiten de steen te leiden om daar al dan niet opgevangen te worden. De cirkel is dusdanig vorm gegeven dat daarin een kuip of ton perfect zal passen, al is er een soort afgeschuinde rand aan de binnenzijde voor het wegleiden van het vocht; een deugdelijk gemaakte kuip moet dan onwrikbaar vast staan en zal een optimale levensduur hebben, terwijl de uitgeoefende druk maximaal kan zijn. Wanneer iemand echter een nog meer voor de hand liggende functie van de steen kan noemen, wordt mededeling daarvan zeer op prijs gesteld.

De mogelijkheid bestaat dat de plaat een speciaal hiervoor gemaakt stuk natuursteen (Naamse steen) is. Uit de onbewerkte zijde blijkt in ieder geval dat het nooit een grafzerk geweest is, en ook een functie als altaarsteen is twijfelachtig; de daarop altijd voorkomende (wijdings)kruisjes zouden dan, samen met de hele bovenste laag van de plaat, weggeslepen moeten zijn. Maar voor het specifieke doel van kaaspers kan uiteraard een plaat hardsteen dusdanig bewerkt zijn, dat die optimaal bruikbaar

De als ondergrond voor de kaaspers (?) gediend hebbende plaat natuursteen te Sassenheim. Foto D. van der Kooij.

was. Als een kant ervan tegen een muur het nuttigst of gemakkelijkst was, kon die zijde onbewerkt gelaten worden om hem in te metselen, waardoor het geheel onwrikbaar vast zou komen te zitten. Door de drie wel bewerkte zijden iets boven de begane grond aan te brengen, kon het hoogteverschil benut worden, bijvoorbeeld om er een emmer onder te kunnen plaatsen om het uitgeperste vocht op te vangen. De vrij extreme gladheid van de steen kan dan een functie gehad hebben bij het schoonmaken: zo werd een maximale hygiëne bereikt.

In de loop der eeuwen is er heel wat gesjouwd en gesjacherd met grafzerken en altaarstenen, zowel ten positieve (zo werden zerken uit kloosters als b.v. Marienpoel bij Leiden hergebruikt in de Pieterskerk) als ten negatieve. De exacte gang van zaken met de in Sassenheim opgedoken stenen zal wel nooit meer te achterhalen zijn, en daar zullen we dus maar vrede mee moeten hebben. In ieder geval zijn we de eigenaar dankbaar voor zijn melding en verdere bereidwilligheid. Een goed voorbeeld ter navolging!